

MANAGEMENTUL COMUNICĂRII INTERCULTURALE

OCTAVIA COSTEA*

octavia_costea@yahoo.com

Abstract: *Ideally, intercultural education is part of a project of democratic political culture. As such, we try to give each person or each group the means of dialogue, access to real cultural openness, and participation in the democratic process in the local community, our own society and in Europe today. Our proposals for an institutionalization of the dialogue are focused on a process of social, symbiotic and synergistic evolution based on intercultural communication in an organizational framework. Roles, which can be produced educational events, are assumed by the social actors of intercultural dialogue in series, both in school Topos and social Topos. The organization manager must master the methods and techniques of intercultural dialogue, awareness and expression for Eidos - cognitive social context - and Ethos - sensitive of solidarity groups belonging to the local community and society. At this, the educational potential of the culture is added.*

Keywords: *dialogue, intercultural communication, methods and techniques of dialogue, Eidos, Ethos, culture.*

1. Eidos: comunicarea în social

Deoarece oamenii nu împărtășesc întotdeauna simbolismul cultural așteptat, ei nu pot comunica optim, într-un context, cu alții. Aptitudinea de a comunica depinde de simbolurile împărtășite și de decodarea acestora. În interiorul aceleiași grupări lingvistice se pot ivi diferențe de competențe comunicative, dacă nu am învățat să citim simbolismul propriei noastre culturi, la care se adaugă orientarea normativă a acțiunii sociale, ca și impactul modelelor imperative.

Pentru a putea gestiona un context social de comunicare, este necesar să luăm în calcul câteva aspecte:

(a) Într-un spațiu în care comunicarea îi atrage pe toți actorii sociali, ceea ce ni se pare mai puțin sigur este *gradul de comunicare reală*. Schema de mai jos scalează, de la plus la minus și invers, modelele comunicării în termeni de proiectare și în termeni de așteptare:

---

* Cercetător științific I, - Departamentul de Pregătire a Personalului Didactic - Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

+		-		
imperativă	preferențială	recomandată	facultativă	deviantă
deviantă	facultativă	recomandată	preferențială	imperativă

Dacă anumite conduite ale persoanelor mediatice vehiculează modele comportamentale, să zicem, *preferențiale*, pentru unele zone sociale emoționale, acestea pot deveni deviante, în acceptanță descriptivă, metaforice sau hipertrofice.

(b) *Orientarea normativă* a oricărei acțiuni sociale poate deveni un obstacol în comunicare, în general, în cea interculturală, în special. Restrângerea la modelele imperative sau preferențiale nu ne dă acces decât la un anumit tip limitat de mesaj. Există ruptură între mesajele lente, cum sunt cele colective, și receptorii sociali, considerate la primul nivel, în structura de suprafață.

(c) Fiecărui model colectiv îi corespunde un grad comunicațional: vorbim despre *structura de suprafață* și despre *structura de adâncime* – constatare valabilă, de altfel, în toate domeniile societății.

(d) *Gradele de comunicare sunt funcție de modelele care ghidează conduitele noastre*, dar scara acestor modele este mobilă și fluctuantă: de la un grup la altul, în interiorul aceleiași comunități lingvistice. Sunt și modele comune pentru comportamente esențiale care pot deveni imperative pentru toți, de cele mai multe ori, dacă îi împărtășesc simbolurile de grup, care, la rândul lor au grade interetnice sau interculturale diferite de comunicare.

O anchetă de comunicare este, la urma urmei, un proiect comunicativ întemeiat pe asumarea unei ipoteze, cu o *grilă fină de distingere a modelelor imperative, preferențiale, recomandate, facultative și deviante*. Simbolurile interculturale relevă, mai degrabă, modele facultative decât modele imperative. Cu alte cuvinte, fiecare identitate socială este purtătoare a unui model cultural, rezultantă a inferențelor și a interferențelor socioculturale, la un moment dat. Modelul deviant asumat poate ajunge la un grad înalt de comunicare. *Demersul semiologic asupra comportamentului cultural (mesaj și relație), în acest caz, completează panopia tradițională a etnografiei comunicării*. Complexul interferării modelelor care regizează comunicarea interculturală este decelat prin subtile avataruri între modelele preferențiale și modelele facultative. În schimb, modelul lingvistic imperativ are tendința să gliseze în culoarele ideologice ale limbajului de lemn sau al unei retorici artificiale. Dacă globalizăm sau sectorizăm, dacă luăm în considerație, exclusivist, numai factorii receptării sau numai pe cei ai participării, analiza se produce în hiatus comunicațional, deoarece comunicarea este paradoxală prin natura sa umană. De aici, sugestia noastră de a menține o notă realistă în acceptarea ideii relativismului într-o construcție de etnografie a comunicării cu variabile sau a observării

participante într-un demers antro-po-pedagogic, de tip intercultural, intersectat de un demers semiologic. Vorbim despre demers global, dar și de unul particular.

Modelul social devine motivare și filtru pentru comunicare, filtru care poate conduce la discomunicare. Sub acest aspect, putem vorbi despre structuri comunicative de tip "ghetou", despre jargon sau despre argou. Dacă discomunicarea este previzibilă în interacțiunea nativ / non nativ, este dificil de a o configura între interlocutori vorbind aceeași limbă. Discomunicarea din interiorul aceleiași limbi relevă orientarea normativă a acțiunii, deci a unor modele de rupere a comunicării între membrii aceleiași comunități.

Apoi, *cadru sociologic însuși determină discomunicarea.* Este bine cunoscut că solidaritatea internă a grupului este construită pe valori dominante, care își asumă, în același timp, valori preferențiale, interferând conduite / comportamente admise. Interpretarea valorilor și a modelelor are ceva intern și specific fiecărui grup, ca urmare, putem vorbi despre o metaforă proprie și continuă a grupului. După cum vorbim despre metaforă continuă, am putea vorbi despre discomunicare continuă.

Evidențe ale discomunicării:

Referințe canonice cu valoare de injoncțiune: semnale referențiale raportate la o normă și la niște actori sociali care nu sunt întotdeauna pregătiți să interpeleze norma socială: "este imposibil ...", "toată lumea zice ..." sau, cu nota fatalistă, "așa ne este scris ..." etc.;

Categorisiri intempestive, etichetări: "nu vrea să înțeleagă", "este încăpățânat" etc.;

Aprecieri determinate de un anumit mod de influență mediatică: dichotomii bine / rău, real / nereal, frumos / urât etc.;

Impuneri legate de clasa socială - toate normele care vin de la grupul de apartenență socială acționează asupra indivizilor, de tipul: "este politicoș ...", "se cuvine..." etc.

Discomunicarea este așteptată și ar trebui să poată fi reperată în toate schimburile cotidiene între membrii grupurilor sociale diferite sau ai claselor diferite. Pentru a fi convingși că se evită orice discomunicare, ar trebui să poți să știi constant *cum înțelege altul ceea ce tocmai spune sau cum înțelege întocmai ceea ce face.* **Strategia de expectație** este indispensabilă oricărei zone a existenței de comunicare. După cum vom vedea mai jos, *atât expectația, cât și mesajul și feedback-ul mesajului sunt structurate pe limbaj digital, pe limbaj analogic, ca și pe paralimbaj, care coexistă întotdeauna.*

2. Ethos: comunicarea inter- și intragrupală

Discomunicarea se poate manifesta insidios între membrii aceluiași grup: este bine să luăm în considerare și *“efectele de filtraj” comunicative pornind de la valori.*

Definim *valoarea în comunicare* ca o ordine ideală care presupune ideea referitoare la calitatea superioară a expresiei culturale de a fi sau de a acționa la / spre ce se aspiră. Valoarea este un nivel superior celui de model, acesta devenind obstructiv sau selectiv în adeziunea cuiva pentru valori. Valorile subsumează modelele care ne orientează conduitele. Ca și modelele, valorile evoluează în funcție de spațiu și de timp, dar evoluția acestora este mai puțin perceptibilă, fiind mai lentă.

În sociologia comunicării, distingem *valori dominante și valori variate*, diferit apreciate de către membrii societății. Fiecare grup se recunoaște prin valorile comune, dar, în același timp, opțiunile pentru valori pot fi o sursă de discomunicare între persoane care aparțin aceleiași comunități lingvistice.

Potrivit contextului, orice actor social poate opta pentru o anumită valoare care determină **rolul său social**, după cum urmează:

afectiv	neutru afectiv
universal	particular
a fi (calitate)	a acționa (performanțe)
global	specific
egocentric	comunitar

Identificarea gradelor de comunicare depinde de modelele preferențiale ale fiecărui actor social, ca și de opțiunea sa pentru valori, determinată, la rândul său, de rolurile sale actuale asumate și de rolurile latente. De exemplu, dragostea, hobby-urile, epicureismul, ludicul sunt roluri latente. Se pot identifica cauzele discomunicării între rolurile asimetrice, fixate pe un anumit tip de cultură, în structurile sociale ale culturilor în contact, rolurile actuale coexistă cu rolurile latente.

3. Comunicarea interculturală

În contextul comunicării, orice cuvânt, orice secvență sau orice enunț are un sens denotativ și unul conotativ: primul se referă la conținutul informațional în nuce, în timp ce sensul conotativ are în vedere haloul emoțional al mesajului. Sub aspectul disponibilității spre cunoaștere, sensul conotativ conferă transparență subiacentă atitudinii subiectului uman.

3.1. Repere teoretice:

Regulile de comunicare, ca și ritualul, completează verbalul, aducând o

semnificație completă cuvintelor;

Statutul participanților poate explica, de exemplu, formulele de politețe sau formulele de situație;

Putem vorbi despre *un cod elaborat și despre un cod restrâns*: variația și amplitudinea registrelor limbajului;

Forma, funcția și valoarea socială a cuvântului sunt studiate în relații reciproce. În etnografia comunicării, valorile și credințele grupului cultural, redată într-o manieră obiectivă, pot constitui documente diversificate cu posibilități de neutralizare. Dar diversificarea și neutralizarea nu devin operative decât în măsura în care observatorul participant ia în calcul *punctul de vedere al participanților, propriile distanțe pe care le pot stabili între ei sau între ei și ceilalți.*

3.2. Metode

Metoda diferențiatorului semantic constă în analiza sensului conotativ al mesajului ca definire a unei valențe a atitudinii subiectului (**Ioan Radu et alii**, 1994). Acesta constă în caracterizări succesive pe bază de adjective (sau referențiale) antonime dispuse în perechi pe o scală bipolară, marcată de la + 3 la - 3, trecând prin zero, care este zona neutră. Ansamblul acestor puncte bifate pe scala de caracterizare graduală a cuvintelor-cheie din domeniul vizat alcătuiește *un profil grafic al atitudinii de comunicare a subiectului față de problema situată în cauză.*

Oferim mai jos exemple de itemi pentru reprezentarea comunicării și a rolurilor actorilor sociali în mediul intercultural:

Cum apreciați că se realizează *comunicarea interculturală în comunitatea locală* din care faceți parte?

*** Bifați opțiunea dvs. pe scala de la + 3 la - 3. Prin unirea punctelor bifate veți obține un profil grafic tematic.

+									-
fluentă	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	distorsionată	
corectă	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	încorectă	
plăcută	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	agresivă	
continuă	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	spontană	
numai în circuite elitiste, culte	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	numai în circuite populare	
numai directă	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	numai mediată	

Cum vă apreciați *reprezentările proprii despre relațiile cu celelalte grupuri interculturale* din comunitatea locală din care faceți parte?

*** Bifați opțiunea dvs. pe scala de la + 3 la - 3. Prin unirea punctelor bifate veți obține un profil grafic tematic.

+								
-								
globale	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	parțiale
complete	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	incomplete
coerente	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	distorsionate
clare	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	neclare
numai în circuite elitiste, culte	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	numai în circuite populare
democratice	+ 3	+ 2	+ 1	0	1	2	3	ideologice

În mediile cosmopolite, anumite comportamente kinezice și gestuale, ca și anumite conduite proxemice, se explică prin opoziția monocronie / policronie temporală. Distincția între conceptele de *monocronie* și de *policronie* aduce după sine interpretări posibile a gradelor diferite de comunicare interculturală (E. T. Hall, 1966).

Grila monocronie / policronie temporală poate explica:

- diferența și asemănarea unor modele comportamentale și a valorilor aparținând unor culturi variate;
- discomunicarea în relații etnice;
- discomunicarea dintre parteneri sociali de culturi diferite.

Metoda corelaționistă constă în determinarea cadrului de referință a comunicării, prelucrarea empirică și comparativă (*grila etic și grila emic*) pe baza a 4 tipuri de întrebări canonice (Dell Hymes, 1972).

Grila etic descrie, transcrie, ia în calcul componentele contextului;

Grila emic permite descoperirea raporturilor, a relațiilor, a structurilor pe care constituenții le întrețin între ei în viziune sistemică: timpul și locul unui eveniment comunicațional impun structural anumite comportamente care determină tipuri de interacțiune.

Întrebări de referință:

- Care sunt evenimentele comunicative și componentele acestora?
- Care sunt relațiile între componente?
- Care sunt funcțiile și statutul funcțiilor sociale, în general, ca și în cazurile particulare?
- Care este activitatea sinergică a sistemului?

Metoda integrantă (Dell Hymes, 1972) constă în faptul că diferitele componente ale oricărui tip de comunicare, relevate sub forma mnemotehnică

'SPEAKING', trimit la constituenții interacțiunii verbale:

S ('setting'): cadrul spațio-temporal al evenimentului comunicativ;

P ('participants'): participanți;

E ('ends'): finalitățile acțiunii, legate de intenții și de motivații, de aspectul cauzal și teleologic al comportamentelor acestora;

A ('acts'): ceea ce fac participanții pentru a învedera obiectivele lor, referitoare la strategii discursive și comunicative ca și actele de comunicare și realizarea acestora;

K ('keys'): registrul limbii, aspectele paraverbale, prozodia (tonalitatea schimburilor, intonația, registrul, tonul vocii);

I ('instrumentalities'): diferite canale de comunicare, precum cele 5 simțuri, vocea, codurile și subcodurile comunicării orale, scrise sau de alt tip;

N ('normes'): norme, convenții, reguli dominante în comunicare – **Dell Hymes** consideră că sunt, mai degrabă, de ordin sociologic decât lingvistic;

G ('genre'): genul se adaugă comunicării studiate.

Dell Hymes (1972) conferă metodei de observare a posibilităților de exprimare a cuvântului și a mijloacelor verbale obișnuite o dimensiune integrantă, în sensul că propune interpelarea aptitudinilor de participare în situații de comunicare, care comportă atât competențe lingvistice, cât și performanțe în situație.

Care sunt aceste niveluri de evaluare în teoria lui Dell Hymes?

- *gramaticalitatea*, legată de competența lingvistică;
- *aproprierea*, referitoare la competența sociologică;
- *disponibilitatea*, relevantă pentru competența culturală;
- *ocurența*, care permite estimarea frecvenței de utilizare a acestor enunțuri în cultura respectivă.

4 tipuri de elemente acționează sinergic în aria competenței comunicative:

- *informativitățile cuvântului; posibilitățile verbale puse în cauză;*
- *vocea + competența de locutor; cunoașterea + metacunoașterea ; competența lingvistică; competența individuală;*
- *atitudini; valori; credințe; opinii;*
- *dozajul sau normele interacționale; conduite sociale așteptate.*

Metodologia codului de schimbare

Codul de schimbare (en. *code switching*) presupune folosirea unor cuvinte, a unor sintagme sau a unor enunțuri în limba maternă în contact cu alte limbi. Codul de schimbare poate fi folosit și în interiorul aceleiași comunități lingvistice, în care se face deosebirea socială categorială. Sub aspect sociologic, codul de schimbare este experiență socială împărtășită și relevă dinamica

interacțională și interculturală.

Observația participantă permite elaborarea de ipoteze în comunicare și verificarea acestora pe baze empirice etnografice și sociolingvistice.

Parcursul metodei:

Formele comunicative și discursive din care pot fi decelate frecvențe ale diferențelor etnice, în care participanții nu împărtășesc aceleași reguli ale jocului interactiv: interviuri oficiale, negocieri, interpelări, discuții și dezbateri publice.

Problema analizei de discurs se bazează pe diferențierea, în plan lingvistic, *dintre posesia unui cod elaborat și a unui cod restrâns*, urmate de o disparitate evidentă referitoare la repartiția capitalului simbolic. Aceste evenimente verbale determină roluri interacționale sui generis obstructive.

Metoda sociolingvistică va lua în calcul *analiza de intenție și de interpretare* pentru a pune în evidență competența lingvistică și flexibilitatea sa în funcție de contexte.

În cadrul acestor planuri metodologice, **John Gumperz** (1982) învederează semnale comportamentale și posturale a căror funcție este importantă pe parcursul interacțiunii, în special, cele convenționale și informale din contextul intercultural: kinezice, proxemice, formale și codate. Convențiile de contextualizare se realizează într-un fel inconștient și derutant pentru interlocutorii neinițiați în convenții conversaționale diferite. Și atunci, stilurile de interpretare și stilurile conversaționale sunt "criptotipuri" care pot fi reperate de la o limbă la alta. *Gesturile, mișcarea kinezică, intonația, vocea, debitul, ritmul* participă la interacțiunea interetnică ca modalități de realizare a convențiilor și a conversației. *Convențiile, indicii, semnele, mărcile specifice fiecărei culturi constituie o sumă de semne culturale care pot fi exploatare în învățarea comportamentului și a relației interculturale.*

4. Potențialul educativ al culturii

Identitate și identitate narativă

Identitatea nu este rezultatul unei alegeri individuale și deliberate, ci a unei confruntări continue în cursul căreia individul învață să se cunoască și să construiască imaginea în raport cu imaginea propriului său grup, ale altor grupuri și ale raporturilor dintre grupuri. *Ceea ce suntem depinde nu numai de modul în care ne vedem, dar și de imaginea pe care alții și-o fac despre noi, despre relația noastră cu aceștia și despre ceea ce ei reprezintă pentru noi.* Conceptul de identitate, individuală și colectivă, nu ar putea exista în afara unei dialectici cu alții: dacă suntem în măsură de a revendica specificitatea noastră, aceasta are la bază o diferență, o separare și, câteodată, devalorizarea celuilalt. Este vorba despre un paradox potrivit căruia fiecare dintre noi, pentru a-și afirma propriul său eu,

este obligat să recunoască prezența unui non-eu care reprezintă, totodată, condiția necesară și amenințarea "teritoriului" nostru. Așadar identitatea este *ideea pe care fiecare și-o face de sine însuși și care conține istoria sa personală, opiniile privind capacitățile sale, posibilitățile și așteptările sale, definirea locului său în lume.*

Identitatea personală se bazează pe două dimensiuni: (1) dimensiunea relației cu sine însuși; (2) dimensiunea relației cu alții (J. Massonat, 1990). Prima presupune auto-atribuirea de calități pozitive, conștiința propriilor sale limite, continuitatea (care permite păstrarea unui sentiment de unitate în ciuda transformărilor cauzate de timp, de momentele de criză, de evenimentelor interioare sau exterioare etc.). Dimensiunea relației cu alții se manifestă prin re-cunoașterea (valoarea pe care alții ne-o atribuie), unicitatea (posibilitatea de a afirma singularitatea) și similaritatea (nevoia de a fi recunoscut ca aparținând unui grup cărui i se împărtășesc anumite valori).

J. Bruner (1997) ia în considerație principalele moduri în virtutea cărora ființele umane organizează cunoașterea lumii: o categorie are predilecția pentru tratarea lucrurilor fizice, o alta este adecvată pentru a se confrunta cu persoanele și cu condițiile acestora. Aceste două tipuri de a gândi răspund noțiunilor convenționale ale gândirii logico-matematice și ale gândirii narative. *Narațiunea este importantă atât pentru coeziunea unei culturi cât și a unei vieți individuale, a unicității continue.*

Paul Ricoeur (1990) distinge două semnificații ale identicului: *primul implică noțiunea de permanență în timp, al doilea nu implică niciun nucleu imuabil al personalității.* Din acesta din urmă, decurge un raport dialectic al sinelui și al altuia cu sinea. Dialectica "de la mêmeté et de l'ipséité" (Paul Ricoeur, 1990,) sau "a sinelui și a sinei" (Constantin Noica, 1987) este conținută în noțiunea de identitate narativă. Orice compoziție narativă se caracterizează prin concordanță discordantă. Ea operează o mediere între principiul de concordanță, necesară garantării unei coerențe în acțiune, și principiul de discordanță care face posibil transformările intrigii prin noțiunea de "sinteză a eterogenului". *Operația narativă, în care fiecare dintre noi se află sau se regăsește, dezvoltă un concept original de identitate dinamică care conciliază categoriile pe care Locke le considera contrare, identitatea și diversitatea.*

Traseul narativ educativ

Știm că stereotipurile pot deveni instrumente ideologice, servind la reproducerea raporturilor sociale în interiorul grupului de apartenență și în relațiile cu alte grupuri. De aici, dificultatea procesului de educație interculturală de a decanta identitatea, care face parte din noi și ne reprezintă, dar, în același timp, reprezintă pe alții și relațiile cu aceștia de a avea un recul și de a avea conștiința acestui fapt (Clara Gallini, 1996). Așadar, recunoaștem dilema interculturalului, declarată și existentă natural în lumea contemporană,

generată de natura, rațiunea și expresia umană paradoxală. Una dintre încercările de a ieși din această dilemă este *dimensiunea narativă a identității*, potrivit căruia conceptul de identitate este legat de o continuitate în timp - ceea ce suntem astăzi depinde de ceea ce am fost ieri și de capacitatea de a ne povesti, de a ne relata / de a ne releva.

Prezența subiectului: cum ne povestim?

Semnul prezenței subiectului în conștiința proprie este *vocea interioară* cu care evoluăm, diferit de realitatea fenomenologică, în timp, în spațiu sau într-un sens anume. Spre deosebire de orientările anterioare, noțiunea de subiect este mai atent revizuită în post-structuralism, având tendința de a evita presupuziția că ființa umană evoluează într-o anumită direcție dată sau ar fi formată anterior pentru intrarea sa într-o anumită ordine simbolică a limbajului și a discursului. Nu este mai puțin adevărat că termenul generează ambiguități: există în opoziția subiect / obiect, se vorbește despre subiectul unei acțiuni, despre subiectul unei stări sau despre subiectul în existența dialectică a unei colectivități. În toate cazurile, *subiectul ar putea fi centrat dar și des-centrat prin integrare în acțiune*. Combinația individualității și a esenței umane unice, “sinele și sinea” la **Constantin Noica**, coexistă în jurul ideii de suveranitate a eului căruia nucleul esențial al ființei îi transcede din sine în afara semnelor ambientale și ale condiționării sociale (**Philip Rice, Patricia Waugh**, 1989). Sub acest aspect, post-structuralismul ca și constructivismul promovează desprinderea de ideea centrării omului, argumentând că subiectul și sensul unicei subiectivități sunt în limbaj și în discurs. Chiar și atunci când existența pare fixată și unificată, subiectul este divizat, instabil sau fragmentat. Spre deosebire de mișcarea de idei constructivistă, ideologia umanistă depinde de asumarea fundamentală a priorității autonomiei și a individualității unificate. Pentru umanism, omul / subiectul este centrul sensului și al acțiunii, lumea este orientată după individ.

După opinia noastră, educația interculturală poate utiliza ambele direcții de idei, alternativ sau sincron, pentru că, bazându-se pe un proces uman natural, învoățarea, creează imaginea narativității continue dar și discontinue.

Demersul semiologic pe care îl propunem atenției celor implicați în managementul educației interculturale se bazează pe acest postulat existențial, în care descoperim /ne descoperim realități narative coincidente sau noncoincidente, cu noi, cu alții. Imaginea noastră este constituită din amintiri care formează o rețea de semnificații, de puncte de repere, de relații. Ne simțim spontan legați de persoane care au o istorie asemănătoare nouă, ne reformulăm originile culturale și credințele noastre cele mai adânci sub formă de narațiune. Identitatea este echivalentă cu sentimentul de a fi într-o lume într-un anumit fel, sentiment pe care îl numește *prezență în lume*. O schimbare bruscă și

traumatizantă a condițiilor de viață ale individului sau ale grupului aduce după sine pierderea sau criza prezenței, adică experiența fragmentării unității, a rupturii continuității (**Maddalena De Carlo**, 1998). Aceste delimitări de semnificații narativi personali sunt transferabile în spațiul textului literar, coincident sau noncoincident, oferind matricea semiotică de educație pentru intercultural. *Narațiunea - de istorii reale și de istorii inventate - posedă deci virtutea de a garanta o unitate în schimbare; personajele păstrează fizionomia în pofida vicisitudinilor pe care le traversează. Din acest motiv, sub aspect educativ intercultural, spunem că narațiunea ne orientează percepțiile ca subiecte coerente care acceptă modificările. La acestea, am adăuga natura dialogică a narațiunii, implicând întotdeauna prezența unui interlocutor.*

Plecând de la principiul narativ, în educația interculturală se poate folosi capacitatea noastră ontologică de a inventa istorii, de a povesti sau de a ne povesti ("jurnalul de bord" al grupului intercultural). Această observație este dublu determinată: pe de o parte, ne obligă la *reconsiderarea subiectului ca prezență ontologică, pe de altă parte, la reconsiderarea spațiului fenomenologic narativ, deci a narativității, al nostru și al altora.*

Narativitatea

*Narativitatea se prezintă ca spațiu privilegiat de întâlnire și de ascultare reciprocă, de fragmente de viață, în care se recunosc, se reflectă, se descoperă analogie și pluralitate de sensibilități și de comportamente. Aceasta implică, prin propria sa natură, o atitudine istorică transformatoare, opusă oricărei rigidități. Dialectica constă în aceea că, potrivit liniei de concordanță, personajul își extrage singularitatea sa din unitatea de viață considerată ca o totalitate temporală - ea însăși care îl distinge de un altul. Potrivit liniei discordanței, această totalitate este temporară și este amenințată prin efectul de ruptură a evenimentelor imprevizibile care o punctează: întâlniri, accidente. Atunci, sinteza concordanță - discordanță este fapt prin care contingența evenimentului contribuie la necesitatea, într-un anumit fel, retroactivă a istoriei unei vieți, cu care se egalizează identitatea personajului (**Paul Ricoeur**, 1990).*

Informativitățile cuvântului

Și comportamentul lingvistic intră sub incidența relațiilor de solidaritate din educația interculturală.

Jacques Lacan (1966) arată că omul, încă din stadiul de devenire socială precoce, reface și recunoaște imaginea sa prin limbaj și este propulsat de limbaj spre un proces de identificări succesive. *Acesta realizează, mai întâi, o iluzorie experiență a controlului sinelui și al lumii, apoi, o imaginară experiență a sinelui și a imaginii. Sensul plenitudinii trăirii și al subiectului unificat prin lectura sau prin expresia textului fenomenologic narativ substituie pierderea unei prezențe pline*

ce caracterizează universul ficțional literar. Dar sensul plenitudinii trăirii și a subiectului unificat prin ficțiune, ca ordine simbolică unificatoare, preia și sensul existenței eterogene a culturii umane. Subiectul tinde natural să controleze total semnificarea. Și chiar dacă limbajul este un sistem de diferențe, există fenomenul firesc al alunecării continue dintre semnificanții (Sn) de limbaj spre semnificați (Se), ceea ce înseamnă că Sn nu poate fixa o arie arbitrară pentru Se, deoarece chiar Sn alunecă continuu. Sau, în analiza de suprafață, vorbim despre curiozitatea epistemică lingvistică pentru "celălalt".

Pe de altă parte, în relația dintre cultură și discursul literar, transferul referințelor delimitabile spre informațiile non stereotipe intră în firescul evoluției spirituale. Codate prin cultură, disponibilitățile de informare ale cuvântului sedimentează un anumit număr de valori specifice, pe care, subiectul le preia ca efecte ale regulii de informativitate. Orice enunț A, prezentat ca sursă de informație, induce subînțelesul, ceea ce înseamnă că destinatarul enunțului îl ignoră deja pe A, așteptându-se chiar la o poziție expectată a lui non A (**Oswald Ducrot**, 1980).

Pe scurt, disponibilitatea pentru înțelegerea culturii *celuilalt* trece prin codul lingvistic, care se oferă cu toate sedimentele sale polisemantice, de istorie și de cultură. Din această perspectivă deschisă, cuvântul devine izotopie, unitate semantică cu o anumită proprietate care permite percepții succesive ale unor semnificații coerente dintr-un enunț sau discurs (**Ion Coteanu**, 1979). Orice text se oferă și sub aspectul efectelor potențiale de sens într-un ansamblu coerent ale efectelor de limbaj. Ca urmare, *polisemia devine oportunitate didactică de educație pentru cultura proprie, ca și pentru cultura celuilalt*.

BIBLIOGRAFIE

1. Bruner, J., (1997), *La cultura dell'educazion*, Milano, Feltrinelli.
2. Costea, Octavia, (2001), *Dialog intercultural (vademezum)*, București, Ed. Petron, Colecția Gaudeamus.
3. Coteanu, Ion, (1973), *Stilistica funcțională a limbii*, București, Ed. Academiei.
4. De Carlo, Maddalena, (1998), *L'interculturel*, Paris, Clé International.
5. Ducrot, Oswald, (1984), *Le dire et le dit*, Paris, Editions de Minuit.
6. Gallini, Clara, (1996), *Giochi pericolosi*, Roma, Manifestolibri.
7. Gumperz, John, (1982), *Discourse strategies*, Cambridge, C.U.P.
8. Hall, E.T., (1966), *The Hidden Dimension*, New York, Anchor Books.
9. Hymes, Dell, (1972), *Models of Interaction of Language and Social Life*, in «Directions in Sociolinguistics, *The Ethnography of Communications*, New York, Holt, Rinehart and Winston.

10. Lacan, Jacques, (1966), *Ecrits*, Paris, Seuil.
11. Legendre, Renald, (1993), *Dictionnaire actuel de l'éducation*, Montréal, Guerin.
12. Massonat, J., (1990), *Adolescence et identité*, Paris, Homme et perspectives.
13. Noica, Constantin, (1987), *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București, Ed. Eminescu.
14. Radu, Ioan - Iluț, Petru - Matei, Liviu (1994), *Psihologia socială*, Cluj-Napoca, Ed. Exe SRL.
15. Rice, Philip et al., (1989), *Modern literary theory. A reader*, London, New York, Melbourne, Auckland, Arnold - A Division of Hodder & Stoughton.
16. Ricoeur, Paul, (1990), *Soi-même comme un autre*, Paris, Seuil.